

Marko Grčević

ULOGA I VAŽNOST EMOCIONALNE INTELIGENCIJE U SVEĆENIČKOJ FORMACIJI

Uvod

Drugi vatikanski koncil u *Gaudium et spes*, pastoralnoj konstituciji o Crkvi u suvremenom svijetu, u broju 62 kaže: „Neka se u pastoralnoj skrbi dovoljno priznaju i primjenjuju ne samo načela teologije, nego i otkrića profanih znanosti, u prvom redu psihologije i sociologije.“ U izradi ovog rada slijedilo se tu uputu Crkve, on je napisan na tragu interdisciplinarnog pristupa psihologije i teologije. U njemu se rabi teorija emocionalne inteligencije i primjenjuje na kontekst formacije svećenika. Pritom je vrlo bitno naglasiti kako se u ovom radu pojam svećeničke formacije rabi u širem smislu. On podrazumijeva primarnu formaciju koja se odvija u ustanovi za formaciju, tj. malom sjemeništu tijekom srednje škole ili velikom sjemeništu tijekom fakulteta. Dakle, obuhvaća prije samog čina ređenja. Nadalje, pojam formacije u ovom radu podrazumijeva i trajnu (permanentnu) formaciju koju svećenici imaju nakon samog ređenja, u periodu vršenja svoje svećeničke službe.

Ovaj je rad poticajne naravi. Njime se pomoću znanstveno relevantne teorije EI želi promicati svijest o potrebi jačeg usmjeravanja pozornosti na emocionalni život među svećeničkim kandidatima, odnosno svećenicima. Nerijetko se može steći dojam kako je emocionalni život čvrsto u rukama etike. No, emocije su nešto što nadilazi nametnute norme ili pokušaje potiskivanja. Čovjek ne smije postati rob straha i krivnje² kojima se nerijetko manipulira kako bi se sebe ili drugoga podredilo određenoj normi. Pa tako i svećenički kandidat, odnosno svećenik, mora biti emocionalno inteligentna osoba kako bi se skladno nosio s vlastitim i tuđim emocijama te kako bi na taj način plodonosno živio svoj Bogu i Crkvi posvećen život.

1. Promocija EI u svećeničkoj formaciji

Biti osoba emocionalno usklađenog života itekako je potrebno svećenicima i onima koji se to pripremaju postati da bi bili svima sve (usp. 1 Kor 9,22) da bi plakali sa zaplakanima, radovali se s radosnima (usp. Rim 12, 15). Osim što njihovo

poslanje iziskuje dobro razvijene socijalne vještine, postoje određene specifičnosti koje njihov emocionalni život čine posebnim. To je u prvom redu celibat. Ne samo kao praksa suzdržavanja od spolnih aktivnosti već i kao unutarnji stav koji se odražava na odnose s drugim ljudima. Celibat svećenika čini neovisnim i nevezanim. No celibat u današnjem društvenom kontekstu sve više postaje izazov i kod nekih faktor rizika razvoja poremećaja ili patoloških pojava poput pedofilije.¹

Posvećeni službenik prije svega treba biti skladna i zrela osoba. O toj usklađenosti govorit ćemo u kontekstu ovog rada služeći se pojmom EI. Potrebno je primijeniti šire poimanje emocionalne inteligencije koje obuhvaća i socijalnu inteligenciju.² No to je samo posljednji dio EI koji proizlazi iz čovjekovih intrapersonalnih emocionalnih procesa. Emocionalna inteligencija pojam je svakako poznat širem čitateljstvu, no terminološki nepoznat govoru Crkve u dokumentima o formaciji svećenika.

Bitno je naglasiti da je pojam svećeničke formacije ovdje shvaćen u širem smislu, tj. obuhvaća primarnu formaciju svećeničkih kandidata i permanentnu formaciju svećenika.³ S obzirom na to da je tema interdisciplinarna između psihologije i teologije, ponajprije će biti razložene neke antropološke postavke, ali i primjena psihologije u samoj crkvenoj praksi. Ta će promišljanjima voditi k pitanju afektivne zrelosti o kojoj govore crkveni dokumenti.

2. Važnost i značaj emocionalne dimenzije u svećeničkoj formaciji

Emocije su sastavni dio svake ljudske osobe. One su potrebne da bi čovjek bio čovjekom i kako bi izražavajući emocije ostvario relacionalnost s drugim osobama. Emocije usmjeravaju našu pozornost i vode naše ponašanje.⁴ Afektivna neuroznanost pokazuje nam da postoji brzi i spori put emocija (engl. fast and slow pathway⁵). Spori nam put, koji sadrži više kognitivne procjene emocija, omogućava širi spektar iskustva emocija,⁶ a osim toga pomaže nam i da uz pomoć emocija donesemo odluke. No brzi put označava brze prosudbe neke situacije, npr. ukoliko je situacija opasna po život. Na taj način saznajemo prijeti li nam moguća opasnost ili se možemo opustiti. Emocije,

1 Usp. Jane ANDERSON, Socialization Processes and Clergy Offenders, u: *Journal of Child Sexual Abuse*, 25 (2016.) 8, 846-865.

2 Usp. Howard GARDNER, *Intelligence reframed: multiple intelligences for the 21st century*.

3 Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, Formacija svećeničkih kandidata; ratio fundamentalis nationalis Croatiae, Zagreb, (18. IV. 2012.), br. 143-151.

4 Usp. Susan N. HOEKSEMA - Barbara L. FREDRICKSON - Geoffrey R. LOFTUS - Christen LUTZ (ur.), *Atkinson & Hildgard Introduction in Psychology*, Andover, 2014., 477.

5 Usp. Kevin N. OCHSNER - Silvia A. BUNGE - James J. GROSS - John D. GABRIELI, Rethinking feelings: an fMRI study of the cognitive regulation of emotion, u: *Journal of cognitive neuroscience*, 14 (2002.) 8, 1215-1229.

6 Usp. Joseph LEDOUX, Emotion circuits in the brain., u: *Annual Review of Neuroscience*, 23 (2000.) 155-184.

shodno tome, pripremaju naše tijelo za prikladnu reakciju, npr. borbu ili bijeg. Emocije su također signal drugima. Primjerice emocija straha koju primjećujemo kod drugih osoba obavještava nas da postoji moguća opasnost, srdžba nas upozorava da bi nas osoba mogla napasti i slično.⁷ Možemo govoriti o temeljnim emocijama: ljutnji, gađenju, strahu, sreći, žalosti i iznenađenju.⁸ Zrela osoba koja ima skladan emocionalni život svjesna je svojih emocija te ih primjereno izražava. Postoje različita odstupanja od skladnog emocionalnog života. Od emocionalno neinteligentnog percipiranja i nedovoljno razvijene samosvijesti o vlastitim emocijama do poremećaja poput anksioznosti i fobija. Stoga valja voditi računa o emocionalnom zdravlju jer velik dio somatskih bolesti proizlazi iz nerazriješenih emocionalnih konflikata i neizraženih, potisnutih emocija.⁹

Pitanje motivacije za svećeništvo itekako je pitanje emocionalne dinamike. Božji poziv, ako ćemo ponajprije govoriti u tim teološkim kategorijama, temelji se na čovjekovoj ljudskoj dimenziji koja je pretpostavka poziva. Božji poziv temelji na ljudskim osobinama i sposobnostima (tj. dispozicijama) koje mogu pospješiti njegov razvoj (npr. crta ugodnosti i savjesnosti) ili koje mogu ometati njegov razvoj (npr. dominantnost, emocionalna nestabilnost, narcizam, makijavelizam i slično). Može se raditi i o traumatičnim iskustvima koja ometaju autentično i slobodno prihvaćanje i življenje poziva.

Ispravna motivacija kandidata jedan je od sastavnih dijelova poziva. Drugi je dio poziva glas Crkve, procjena zajednice o autentičnosti poziva.¹⁰ Procjenu ispravnosti motivacije poziva vrši prije svega sam kandidat u svojoj savjesti vođen duhovnikom, no u proces je razlučivanja uključen i kandidatov biskup i disciplinski odgovornik ustanove za formaciju u kojoj kandidat boravi. Stoga se kandidat i podvrgava višegodišnjoj formaciji u kojoj se vrši dvojako razlikovanje u kojem su subjekti i kandidat i odgojitelj.¹¹ Pitanje motivacije kod svećeničkih kandidata nije samo pitanje duhovnosti i duhovnog vodstva, na što se nerijetko svede razlikovanje. Ovdje psihologija može itekako pomoći da se otkrije neurotična nasuprot normalnoj motivaciji.¹² Stoga prije pripuštanja u formaciju mogu se poduzeti određena ispitivan-

7 Usp. Antonio DAMASIO, *The feeling of what happens: Body and emotion in the making of consciousness*. New York, 2000.

8 Usp. Paul EKMAN, Are there basic emotions?, u: *Psychological Review*, 99 (1992.) 3, 550–553.

9 Usp. Mijo NIKIĆ, *Očima psihologa teologa*, 203.

10 Usp. IVAN PAVAO II., *Pastores dabo vobis*. Apostolska postsinodalna pobudnica kleru i vjernicima o svećeničkoj izgradnji (formaciji) u sadašnjim prilikama pape Ivana Pavla II. (25. III. 1992.), u: *Dokumenti*, Zagreb, 1992. (dalje PDV).

11 Usp. Jean-Michel LAURENT, Reflections of priestly formation III; the two discernments, u: *The Way*, 49 (2010.) 1, 61-75.

12 Usp. Mihály SZENTMARTONI, Afektivna zrelost, u: *Obnovljeni život*, 32 (1977.) 5, 421.

ja i psihološka testiranja¹³ kandidata te je preporučeno i vrijeme propedeutike.¹⁴

Ponajprije valja ukazati na neke izazove u odnosu odgojitelj – kandidat.¹⁵ Taj je odnos pomalo kompleksan jer kandidat može steći sliku o odgojitelju kao o osobi koja prije svega nad njim ima vlast zadržati ga ili otpustiti. Čak i naziv „disciplinski odgojitelj“, koji se često može čuti u kolokvijalnoj upotrebi, može implicirati izrazito negativan prizvuk. Kandidat će stoga često podilaziti odgojitelju, prikazivati samo svoje pozitivne strane, a što više izbjegavati čak i konstruktivnu kritiku. Jako je važno da odgojitelj pristupi svakom kandidatu individualno¹⁶ te stekne njegovo povjerenje. Potrebno je da kandidat od početka stekne dojam da je odgojitelj tu da mu pomogne da se ostvari kao osoba, a ne da bude faktor represije koristeći strah i osjećaj krivnje kao mehanizme kontrole nad kandidatom. Poznavanje kandidata i eventualni koraci pripuštanja ređenju odnosno otpuštanja ne smiju se temeljiti na kriteriju koliko je tko obdržavao dnevni red ili koliko se svidio odgojiteljima. Odgojitelj mora steći povjerenje kandidata i upoznati ga, kako njegove intelektualne sposobnosti, predanost molitvi i studiju, jednako tako i sposobnost da skladno živi u zajednici i da ostvaruje međuljudske odnose. Isto je tako potrebno da upozna njegovo zdravstveno i psihoemocionalno stanje.

Nerijetko u ustanovi formacije dođe do sukoba odgojitelja i kandidata. Najčešće kandidat na neki način omalovaži ili uvrijedi odgojitelja. Nakon uzastopna podilaženja odlukama koje mu nisu po volji, na koje pravovremeno i primjereno ne izrazi svoj stav, dogodi se kandidatov izljev bijesa ili neki drugi oblik neprikladnog ponašanja. Potom odgojitelj stekne općeniti dojam o tom kandidatu kao neprikladnoj osobi za nastavak formacije na temelju toga što ga je uvrijedio ili ponizio. Odgojitelj mora biti svjestan da njegovi osjećaji ne mogu nikako biti kriterij o razlučivanju nečijeg poziva.¹⁷ To što je odgojitelj stekao dojam o nekome može se temeljiti na njegovoj osobnoj afektivnoj memoriji i podražaju koji možda nema nikakve veze s tom osobom. Štoviše, može steći odbojnost prema nekoj osobi upravo jer i sam ima konflikt koji prepoznaje kod kandidata.¹⁸ Odgojitelj posebno mora biti svjestan postoji li u njega kakav stereotip prema kandidatima koji su osjetili poziv u nekoj zajednici ili crkvenom pokretu koji on ne simpatizira. Ili prema doseljenicima na područje mjesne Crkve.

13 Usp. Alexander JACK - Daniel T. WILCOX, The Psychological Assessment of Clerics, u: *Pastoral Psychology*, 67 (2018.) 55-64.

14 Usp. Mihaly SZENTMARTONI, Otkrivanje i praćenje duhovnog poziva kod mladih, u: *Riječki teološki časopis*, 15 (2007.) 1, 116-117.

15 Usp. Jean-Michel LAURENT, Reflections of priestly formation I; difficulties with feelings, u: *The Way*, 48 (2009.) 2, 84.

16 Usp. Jean-Michel LAURENT, Reflections of priestly formation III; the two discernments, 63.

17 Isto.

18 Usp. Jean MONBOURQUETTE, Svakomu svoje poslanje, Zagreb, 2004., 83.

Takav stav ne smije biti prisutan u odgojitelja, štoviše treba zaštititi kandidata ako se njegova okolina postavi neprikladno prema njemu. Potrebno je da odgojitelj bude emocionalno inteligentna osoba i to je važnije od bilo kakvog akademskog stupnja koji može steći. Potrebno je da osoba bude iskusna i istančanog osjećaja za drugoga. Bitno je da ima sve one datosti i sposobnosti koje ju osposobljavaju da sama bude uravnotežena osoba te da svjesno i prikladno djeluje. Možda je najbolje upotrijebiti pojam Gardnerove interpersonalne inteligencije koja upravo označava razumijevanje drugih osoba, njihovih motivacija i njihovih djelovanja; sposobnost razlučivanja i prikladnog reagiranja na raspoloženja, temperament, motivaciju i želje drugih; te pristup vlastitim osjećajima i sposobnost njihova razlučivanja i primjene na usmjerenje ponašanja.¹⁹ Cilj formacije nije stvoriti slijepe poslušnike hijerarhije, već odgojitelj treba kandidatu pomoći da postane odgovorna osoba, da preuzima odgovornost za svoja nastojanja i postupke, kao i njihove posljedice. Opasnost leži i u tome da kandidat odnosno svećenik svoj osobni identitet temelji isključivo na svećeničkom identitetu te da iza tih ideala službenika i vrednota svećeničkog života nerijetko stoji ljudski nezrela osobnost. Problem se javlja zbog fiksiranja na ideale i vanjske simbole umjesto na vrednote koje treba usvojiti.²⁰ Kao prvo, kandidat treba biti osoba razvijene samosvijesti.²¹ Ako odgojitelj vidi taj nedostatak, bitno je da ukaže kandidatu na njega i da mu pomogne da postane svjestan izazova koji stoje pred njim i eventualne problematike, posebno u ovom slučaju na psihoemocionalnu problematiku.

„Emocije su dobri glasnici, ali loši vodiči.“²² Osoba bez svijesti o vlastitim i tuđim emocijama, bez sposobnosti da ih prepozna i oblikuje može se nazvati emocionalno neinteligentnom osobom. Ako se osoba dade voditi bujicom emocija, završit će u raznim unutarnjim konfliktima. Ne samo unutarnjim već i društvenim, jer će svojim neprikladnim reakcijama proizvoditi i konflikt s drugim ljudima. Kod svećenika se to može primijetiti već u početnoj formaciji – koliko je tko skladna osoba ili je pak u sebi osoba prepuna konflikata koji proizvode nered. Valja podsjetiti kako o tome ne treba suditi prema nečijem vanjskom izgledu ili poštivanju vanjskih formi. Neke osobe izvana odaju dojam u potpunosti skladnih osoba, ali su nesposobne prihvatiti bilo kakvu promjenu ili način djelovanja. Kada im netko predloži da izađu iz vlastite zone sigurnosti reda i uključe se u neku aktivnost koja zahtijeva dozu rizika, te os-

19 Usp. Howard GARDNER - Thomas HATCH, Educational implications of the theory of the multiple intelligences, u: *Educational researcher*, 18 (1989.) 8, 4-10.

20 Usp. Peter EGENOLF, Vocation and motivation; the theories of Luigi Rulla, u: *The Way*, 42 (2003.) 3, 88.

21 Usp. Jean-Michel LAURENT, Reflections of priestly formation III; the two discernments, 73.

22 Isto, 65.

obe bivaju dezorijentirane, anksiozne ili nesigurne.²³ Tada valja potražiti uzrok takve reakcije. Emocionalna inteligencija podrazumijeva snalaženje i prilagođavanje novim izazovima i životnim situacijama bez paralizirajuće anksioznosti. Prilično je lako otkriti konflikte koji se očituju na vanjskom području: kandidat ili svećenik pretjeruje u hrani, alkoholu ili čak koristi neka druga opojna sredstva. Potrebno je samo posvetiti pažnju i vrijeme u radu s tom osobom. U tome može pomoći i razvijanje prijateljskih veza te bratski odnos među svećeničkim kandidatima odnosno svećenicima.

Prema istraživanjima Luigija Rulle²⁴ između 60 % i 80 % svećenika i redovnika pod utjecajem je nesvjesnih inkonzistencija.²⁵ To se najčešće očituje u neprikladnim reakcijama, nerealnim percepcijama i projekcijama. Osoba često može biti svjesna vlastitog problema, no pokušava ga riješiti religioznošću, gomilanjem pobožnih vježbi. Često su tu prisutna i neintegrirana iskustva iz djetinjstva. Ta iskustva iz djetinjstva važna su kako bi osoba kasnije bila konzistentna, skladna, integrirana. Ako je osoba bila pogođena, kasnije će se javiti potreba za sigurnošću kojoj može prethoditi anksioznost, strah od bilo kakvih nejasnoća, nestabilnosti koje život sa sobom uvijek donosi. Svećeništvo je često privlačan put sigurnosti takvim osobama. Same nesigurne i bez razvijenog vlastitog „ja“, osobe pribjegavaju svećeništvu koje nudi jasan identitet i kolektivnu svijest o pripadnosti jednoj široj, kohezivnijoj zajednici. Tu možemo spomenuti i klerikalizam kao radikaliziran oblik koji prezbitere ili čak već i kandidate zatvara u svojevrsnu kastu. Nerijetko se to događa i iz sličnih nesvjesnih potreba da se bude unutar kruga čvrsto povezanih pojedinaca koji stoje jedni drugima na raspolaganju i kao zaštita. Crkva dapače i potiče osnivanje takvih kleričkih udruženja, no problem nastaje kad se ona zatvaraju u sebe i postaju sama sebi svrhom, prepuna socioemocionalnih konfliktnih povezanosti.

Gomilanje religioznosti i čisto formalnih pobožnih vježbi nije rješenje za dezintegrirane osobnosti. Nerijetko je to potiskivanje vlastitih problema te rezultat našeg odbijanja da se suočimo sa sobom te preuzmemo odgovornost za sebe. Potrebno je da čovjek postane svjestan svojih nesvjesnih inkonzistencija, te tu svoju „sjenu“ i podosobnost up-23 Usp. Ivan ŠTENGL, *Odgovornost i briga svećenika za vlastito psihičko zdravlje*, u: *Bogoslovska smotra*, 80 (2010.) 3, 770.

24 Usp. Peter EGENOLF, *Vocation and motivation: the theories of Luigi Rulla*, 87.

25 Inkonzistencije o kojima se ovdje govori mogu se usporediti s teorijom kognitivne disonance kojoj je utemeljitelj Leon Festinger, američki socijalni psiholog. Teorija kognitivne disonance (engl. *The Theory of Cognitive Dissonance*) opisuje stanje kad osoba u sebi drži dvije ili više kontradiktornih vjerovanja, vrednota ili ideala te jednako tako i djeluje u kontradikciji. Redovito takve osobe kao posljedicu toga osjećaju psihički stres. No s obzirom na to da se ovdje spominju nesvjesne inkonzistencije, možemo reći kako one označavaju disonancu s obzirom na svjesnu razinu i ono što se nalazi u nesvjesnom, kad čovjek ne može na kognitivnoj razini spoznati što ga u nečem priječi ili što mu redovito izaziva iracionalan strah, tjeskobu, prisilne radnje ili slično. Usp. Eddie HARMON-JONES - Cindy HARMON-JONES, *Cognitive dissonance theory after 50 years of development*, u: *Zeitschrift für Sozialpsychologie*, 38 (2007.) 1, 7-16.

ozna i prihvati te integrira kao konstruktivnu silu.²⁶ Suprotno tome upravo je gomilanje izvanjskih religioznih čina koji u biti označavaju isprazno vršenje formi. Time se u biti problem potiskuje. Često je to problem napetosti između svjesnog idealnog „ja“ i nesvjesnog realnog „ja“.²⁷ Bez obzira na to koliko intenzivna bila duhovna i pastoralna aktivnost i formacija, na polju ljudske zrelosti neće se mnogo postići. Baš naprotiv, takva aktivnost često kandidate dovede do frustracije, ogorčenosti, beznadnosti i cinizma. Na koncu to dovodi do otuđenosti od zvanja jer osoba izvanjski čini jedno, a u sebi osjeća drugo, što nije prepoznala i integrirala.²⁸ Ljudi često mogu imati napade agresivnosti, kompulzivnu seksualnost ili osjećaj manje vrijednosti, inferiornosti. Ukoliko osoba ne proradi i ne nadiđe te nesvjesne inkonzistencije, u opasnost dovodi i svoj duhovni rast i pastoralnu djelotvornost. Može postati neurotična ili histerična ličnost²⁹ koja nema osjećaja za druge, osoba koja sve organizira da bi zadovoljila svoje emocionalne potrebe i kako bi skrenula pažnju na sebe. Osjeća se ogorčenom. Pritom se nerijetko rađa kritizerstvo – nekonstruktivno kritiziranje svega bez imalo isticanja pozitivnosti. Često se može naići na takve pojedince unutar zajednica formacije, ali i prezbiterija. Takve osobe jasno pokazuju kako su same u sebi neskladne.³⁰ Potrebno je svakako da se odgojitelji, ali i biskupi kao pastiri ne samo laika nego i prezbitera, pobrinu da psihološka pomoć bude dostupna da bi kandidati i prezbiteri mogli proraditi i nadići svoje konflikte. Smatram da je korisno shodno preporukama crkvenih dokumenata da kandidatima i svećenicima bude dostupna psihološka pomoć, ali da ona bude i više prisutna u formaciji kao put upoznavanja sebe i brige za vlastito psihoemocionalno zdravlje.

3. Crkveni dokumenti o afektivnom životu

Prethodno je rečeno kako se pojam EI ne rabi u crkvenim dokumentima o formaciji svećenika. Stoga je jedan od glavnih ciljeva ovog rada kontekstualizirati pojam i teoriju EI u ambijentu svećeničke formacije. Koliko su izraz „afektivna zrelost“ i teorija EI terminološki blisko govori nam i to da je psiholog Mijo Nikić u svojoj knjizi u poglavlju o emocionalnoj inteligenciji prvo potpoglavlje naslovio upravo „Afektivna zrelost.“³¹ U ovom je poglavlju cilj analizirati govor crkvenih dokumenata o stvarnosti emocija u svećeničkoj formaciji i životu. Dokumenti obično obrađuju ovu temu koristeći termine afektivne zrelosti (PDV 44) ili govoreći o afektivno-spolnom području.³² Celibat

26 Usp. Jean MONBOURQUETTE, *Svakomu svoje poslanje*, 77-86.

27 Usp. Peter EGENOLF, *Vocation and motivation: the theories of Luigi Rulla*, 87.

28 Usp. Isto, 88.

29 Usp. Anton TRSTENJAK, *Pastoralna psihologija*, Đakovo, 1989., 372.

30 Usp. 397-401.

31 Usp. Mijo NIKIĆ, *Očima psihologa teologa*, Zagreb, 2011., 198

32 Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Formacija svećeničkih kandidata. Ratio fundamentalis nationalis Croatiae* (18. IV. 2012.), Zagreb, br. 91.

je svakako jedno od ključnih pitanja koja se odnose upravo na to afektivno područje. Svećenik treba moći zdravo i integrirano živjeti svoj svećenički život u celibatu. Ipak, u Crkvi ima glasova onih koji govore kako je celibat kamen spoticanja ljudskoj zrelosti svećenika te kako je s fizičkog i psihološkog aspekta protuprirodan način življenja.³³ No ipak valja reći kako svrha ovog rada nije propitkivati teološku i svaku drugu (ne)opravdanost obveznog celibata za rimokatoličko svećenstvo. Celibat je aktualno prisutan kao obveza. I svrha ovog rada jest ukazati i promovirati inteligentno življenje emocionalnog života koji je u svećenika uvelike određen celibatom. Celibat treba shvatiti kao pozitivno usmjerenje k punom ostvarenju vlastite osobnosti u svećeničkom poslanju.

3. 1. Dokumenti Drugog vatikanskog koncila

U ovom kratkom podnaslovu ukratko će biti sažeti zaključci triju crkvenih dokumenata koji govore o afektivnoj zrelosti – možemo slobodno reći emocionalnoj inteligenciji. Prvi je dokument *Optatam totius*, dekret o odgoju i izobrazbi svećenika³⁴ koji u broju deset govori o potrebi većeg rasta u skladnosti duše i tijela te o cjelovitijoj ljudskoj zrelosti. Posebno se navodi kako je potrebno da kandidat, odnosno svećenik, integrira u svoj život odricanje od ženidbe. U broju jedanaest ističe se potreba upotpunjavanja pristupa formaciji i spoznajama i stručnošću psihologije i pedagogije. Time se zaokružuje jedna sustavna i ozbiljna formacija koja treba pomoći kandidatu odnosno svećeniku da dostigne veći stupanj ljudske zrelosti radom na sebi i suradnjom ponajprije s Božjom milošću pa onda i s odgojiteljima i ostalim suradnicima. U broju jedanaest istog dokumenta kaže se kako se ljudska zrelost očituje „u stabilnosti uma, sposobnosti donositi promišljene odluke i primjereno procjenjivati ljude i događaje.“ U toj rečenici možemo jasno uočiti nekoliko elemenata onoga što literatura naziva emocionalnom inteligencijom. Stabilnost uma o kojoj se tu govori može se shvatiti u širem smislu i kao sposobnost čovjeka da uskladi djelovanje emocija i kognitivne sposobnosti, tj. da se emocijama koristi kako bi „olakšao“ mišljenje (eng. *facilitate thinking*)³⁵ te donosio promišljene odluke, a ne odluke koje se zasnivaju na burnim emocijama. Nadalje, u procjenjivanje ljudi svakako spada pitanje koliko je osoba sposobna prepoznati i imenovati vlastite i tuđe emocije.³⁶ Nadalje, *Presbyterorum Ordinis*, dekret

33 Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Sacerdotalis caelibatus*. Enciklika pape Pavla VI. (24. VI. 1967.), br. 10. u: Dokumenti, Zagreb, 1967. (dalje: SCael).

34 Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Optatam totius*; Dekret o odgoju i obrazovanju svećenika (28. X. 1965.), u: Dokumenti, Zagreb, 1986. (dalje: OT).

35 Usp. John D. MAYER - Peter SALOVEY - David R. CARUSO, *Emotional intelligence: new ability or eclectic traits?*, 506.

36 Usp. Richard D. ROBERTS – Moshe ZEIDNER – Gerald MATTHEWS, *Does emotional intelligence meet traditional standards for an intelligence? Some new data and conclusions*, 199.

o službi i životu prezbitera³⁷ u broju 16 ističe potrebu asketizma u življenju celibata. Asketizam je jednako tako potrebno prožeti inteligencijom da ne prevlada negativan pristup. Potrebno je askezu shvaćati i prakticirati pozitivno, kao otvaranje perspektiva i mogućnosti ostvarenja ljudske osobe.³⁸ Askeza je grčka riječ koja znači „vježbanje“, i to vježbanje u ispravnom načinu življenja. Ponajprije, tu se u obzir mora uzeti ljestvica vrednota koje imaju prvenstvo te rangiraju ostale vrednote ili određuju koji su postupci prihvatljivi, a koji to nisu. Askeza se sastoji od pobožnih vježbi poput molitve, posta, odricanja i slično. No askeza u širem smislu i u duhu interdisciplinarnosti u novije vrijeme može poprimiti i obrise vježbi koje promiču pozitivan stav o sebi, razne vježbe samosvijesti i slično koje iziskuju samodisciplinu i rad na sebi te su upravljene istom cilju kao i askeza, a to je veća zrelost i čovjekova dispozicija za Božju milost. Uzimajući prethodno obrađene crkvene dokumente u cjelini, može se reći kako im je zajednička crta svijest o potrebi formacije koja je usmjerena i na razvoj afektivne zrelosti. No ti dokumenti ne definiraju što je sama afektivna zrelost. To će učiniti poslijekoncilski dokumenti koje ćemo kratko prikazati u sljedećem potpoglavlju.

3. 2. Dokumenti nakon Drugog vatikanskog koncila

Nastavak cjelokupnog koncilskog promišljanja o temi svećeničke formacije apostolska je pobudnica Ivana Pavla II. naslovljena *Pastores dabo vobis*. To je zapravo dokument nastao 1992. godine nakon biskupske sinode o svećeničkoj formaciji. Ta je apostolska pobudnica u kontinuitetu s dokumentima Drugog vatikanskog koncila te se ističe po svojoj progresivnosti i inovativnosti. Potiče se korištenje interdisciplinarnog, cjelovitijeg pristupa svećeničkoj formaciji. Poseban se naglasak stavlja upravo na ljudsku dimenziju (PDV 43) i pomoć drugih znanosti poput psihologije. Želi se istaknuti potreba da se Crkva otvori svijetu kojemu može mnogo dati, ali ističe se i da svijet može Crkvi dati mnogo toga. U broju 43 pobudnica govori upravo o ljudskoj formaciji kao temelju i uvjetu daljnje formacije. Još je jedna bitna poruka toga dokumenta to da svećenička formacija ne završava ređenjem. Dakle, potiče se na trajnu nadogradnju i formaciju na svim područjima.³⁹

Kao svrha formacije ističe se izgradnja zrele osobnosti da bi se suobličilo Kristu kao svećeniku i učitelju. Formacijski se impuls ne sastoji, dakle, u osobnom samoostvarenju, već u nasljedovanju Krista i u ostvarenju svrhe Crkve kao navjestiteljice. Središnja

37 Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Presbyterorum ordinis. Dekret o službi i životu prezbitera* (7. XII. 1965.), u: *Dokumenti*, Zagreb, 1986. (dalje: PO).

38 Usp. Romano GUARDINI, *Askeza*, u: *Služba Božja*, 47 (2007.) 1, 117.

39 Usp. KONGREGACIJA ZA KLER, *Dar svećeničkog zvanja. Ratio fundamentalis institutionis sacerdotialis* (8. XII. 2016.), u: *Dokumenti*, Zagreb, 2017. (dalje: RF)

je svrha, dakle, suobličenje osobnosti Kristu svećeniku. Konkretno to podrazumijeva više dimenzija ljudske formacije: prvo, razviti unutarnju slobodu, drugo, razviti moralnu svijest i treće, razviti afektivnu zrelost.⁴⁰ Prema ovoj apostolskoj pobudnici u središtu je afektivne zrelosti ljubav (usp. PDV 44). Crkveno učenje zastupa istinu o ljubavi koja dotiče sve dimenzije ljudske egzistencije. Ne reducira ljubav na fizičku dimenziju seksualnosti kako to čini moderna zapadna kultura pod utjecajem seksualne revolucije.⁴¹ Posebno je takvoj kulturi pojam celibata ili uzdržljivosti nerealan, utopistički ideal u današnjem vremenu. Temelj je svećeničkog celibata određena veza ljubavi koja sjedinjuje svećenika s Kristom u službi Crkve (usp. PDV 29). U toj rečenici vidimo koliko je svećenički celibat bitno shvaćati i doživljavati u kontekstu vjere. Izvan tog konteksta i udaljujući se od tog duhovnog utemeljenja, teško je shvatiti svećenički celibat. Jedno je sociološko istraživanje iz 1999. godine pokazalo kako je 55 % sveukupne populacije Republike Hrvatske za to da se dopusti ženidba katoličkim svećenicima, a 22 % je protiv toga.⁴² Doduše, po tom istraživanju ukidanju celibata skloniji su ljudi koji su distancirani od Crkve. Možda vrijedi ona Isusova rečenica iz Evanđelja koja stoji na koncu govora o beženstvu: „Ne shvaćaju toga svi, nego samo oni kojima je dano (...) Tko može, neka shvati.“ (Mt 19, 11-12).

Gledajući ljudsku dimenziju, svećenički je celibat relevantan ako je osoba sposobna ostvarivati integrativne spoznaje o sebi i svojim emocijama te ako je sposobna ostvarivati zrele i uravnotežene odnose. U tom je smislu život u celibatu potpuno posvećen nekoj svrsi. U slučaju svećenika to je odnos s Bogom i odnos s Crkvom u kojoj on predstavlja Krista na čijoj pastirskoj službi participira njegova služba.⁴³ I u tim odnosima unutar zajednice kojom predsjedava, svećenik se čitav mora dati. Pri tom čovjek treba biti realan i svjestan svojih predispozicija i mana koje u toj živoj dinamici života u celibatu mogu biti uzroci povremenih neuspjeha.⁴⁴ Karizma celibata ne mijenja ljudsku narav i ne suzbija normalne seksualne instinkte (usp. PDV 44). Možemo slobodno reći kako osoba treba biti emocionalno inteligentna kako bi uspješno i plodonosno živjela celibat. Kandidat kroz formaciju treba steći spoznaje o svom unutarnjem stanju i razvijati mehanizme uz pomoć kojih će mobilizirati svoj libido⁴⁵, „kako bi se

40 Usp. Josip BOŠNJAKOVIĆ – Ivan KUNČEVIĆ, Afektivno sazrijevanje bogoslova, u: *Crkva u svijetu*, 51 (2016.) 2, 260-286.

41 Usp. Basilio PETRÁ, Sessualità e procreazione nella coscienza magisteriale della Chiesa. Alcune riflessioni storiche e antropologiche, u: *Riječki teološki časopis*, 51 (2018.) 1, 165-173.

42 Usp. Gordan ČRPIĆ - Stjepan KUŠAR - Nikola KUZMIČIĆ, Aspekti viđenja katoličkih svećenika iz perspektive građana Hrvatske, u: *Bogoslovska smotra*, 69 (1999.) 4, 509.

43 Usp. Božidar MRAKOVČIĆ, Novozavjetno svećeništvo i njegov odnos prema euharistiji, u: *Riječki teološki časopis*, 35 (2010.) 1, 26.

44 Usp. A. W. Richard SIPE, Celibacy today; mystery, myth and miasma, u: *Winter*, 1 (2007.), 548.-551.

45 Usp. Josip BOŠNJAKOVIĆ – Ivan KUNČEVIĆ, Afektivno sazrijevanje bogoslova, 279.

eros pretvorio u zanos“, kako kaže p. Mijo Nikić.⁴⁶ Začetnik teorije libida poznati je austrijski neurolog i utemeljitelj psihoanalize Sigmund Freud. Prema Freudu pojam libida označava seksualni nagon i to je prvi i jedini pokretač čovjeka. Kasnije, švicarski psiholog i psihijatar svjetskog glasa Carl Gustav Jung govori kako je nemoguće govoriti o libidu kao isključivo seksualnoj energiji. Seksualna je dinamika u domeni psihe, kao primjerice i nagon gladi. Dakle, nasuprot libidu kao seksualnoj teoriji, Jung libido općenito predstavlja kao psihičku energiju.⁴⁷ Kasnije Jung govori o ekstraverziji, možemo reći okretanju ili premještanju libida. To znači kako libido kao energija može biti upravljen u neku svrhu koja nije seksualna. Dakle, može biti na izgradnju onoga što čovjek u životu vidi smislenim i čemu se posveti.⁴⁸ To je bitna znanstvena spoznaja kao potvrda celibata kao plodnog načina života. Možemo reći kako je svećenički život u celibatu plodan onoliko koliko čovjek svu svoju energiju ugrađuje u ono poslano i djelovanje koje mu je kao svećeniku svojstveno. No to je put koji zahtijeva mnogo strpljivosti, učenja i rada na sebi. To je cjeloživotna škola sebedarja i nesebičnosti. Stoga završavamo s prikazom tog dokumenta (PDV) u kojem se na koncu stavlja naglasak na potrebu permanentne formacije. Želi se reći kako je permanentna formacija potrebna jer svećenik nakon formacije nije „gotov proizvod.“ Čovjekov je život shvaćen kao kontinuitet stalnog rasta u zrelosti (usp. PDV 70), utemeljen u cjelovitoj kršćanskoj antropologiji (usp. PDV 45). Sljedeći su istaknutiji dokument Smjernice o odgoju za svećenički celibat⁴⁹176 koje je izdala Kongregacija za katolički odgoj 1974. godine. Te su smjernice izašle kao konkretizacija enciklike pape Pavla VI. pod nazivom *Sacerdotalis caelibatus*. Dotaknut ćemo se samo nekoliko točaka ovoga dokumenta koje govore o ljudskoj dimenziji zrelosti. Po tim smjernicama formacija ima tri cilja: formirati osobnosti koje su cjelovite, koje su integrirale intelektualne, duhovne, psihoafektivne i seksualne dimenzije. Smjernice prikazuju potrebu zrelosti u kontekstu življenja celibata. Stoga se ljudsku zrelost shvaća kao integriranost težnji i vrednota. Kvalitete su koje odlikuju zrelu osobu „sposobnost da osoba djeluje slobodno te između ostalog da osoba ima sposobnost emocionalne samokontrole na način da emocionalne snage budu u službi racionalnih opredjeljenja (usp. FCS 18).

U broju dvadeset stoji kako kandidati trebaju od emocionalne procjene pri-

46 Usp. Mijo NIKIĆ, *Očima psihologa teologa*, 205.

47 Usp. Siegfried ZEPF, Libido and psychic energy—Freud’s concepts reconsidered, u: *International Forum of Psychoanalysis*, 19 (2010.) 1, 3-14.

48 Usp. Ian N. MARSHALL, Extraversion and libido in Jung and Cattell, u: *Journal of Analytical Psychology*, 12 (1967.) 2, 115-136.

49 Usp. KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, Smjernice o odgoju za svećenički celibat, (11. IV. 1974.).

jeći na racionalnu procjenu. Takav pristup može biti i vrlo poguban ako se rečenica pogrešno shvati. Emocionalni i racionalni um moraju biti usklađeni. Ne smije se racionalizirati nauštrb emocionalne dinamike, inače će vrlo lako i brzo doći do neželjenih posljedica. Nadalje, posebno se naglašava zrelost na seksualnom polju, no ne ide se ni u kakvu konkretizaciju na koji način integrirati i živjeti svoju spolnost u celibatu. Samo se naglašava afektivna zrelost i samokontrola (usp. FCS 20).

Zaključak

Svećenička formacija stoji pred trajnim izazovom hoće li biti samo „formalno“ formiranje ili će biti i bitno formiranje – dubinska preobrazba i zahvaćenost poslanjem Crkve svakog pojedinca koji se odlučio odgovoriti na poziv koji izvire iz snage Kristova poslanja. Taj poziv obuzima čitavog čovjeka, zahvaća njegovu ljudsku dimenziju kao formu svog ostvarenja u današnjem svijetu. No ta forma danas nije ista kao prije dvije tisuće godina kad je Krist pozvao apostole. Danas se nalazimo u dobu brzih promjena i različitih pogleda na svijet i čovjeka. Javljaju se glasovi koji govore o potrebi prilagodbe svećeničke formacije. Posebno je to istaknuto u Crkvi u Njemačkoj. Svakako da bi se moglo reći da ovaj rad na neki način želi doprinijeti obogaćenju svećeničke formacije te istaknuti ono što je nezaobilazno i vlastito svakoj ljudskoj osobi, a to su emocije. Polazeći od pretpostavke kako je dužnost Crkve ponuditi cjelovitu formaciju svećeničkim kandidatima odnosno svećenicima, smatramo kako je nezaobilazno da se u toj formaciji promovira zdravlje i inteligencija. Parafrazirajući Golemana, možemo reći kako je EI nezaobilazna komponenta za pastoralni rad. Svećenik ne može biti čovjek za druge ako je u sebi emocionalno konfliktna osoba i ako te konflikte projicira u međuljudske odnose. Stoga ovaj je rad i promocija teorije EI, ali i skretanje pozornosti na ono bitno u svećeničkoj formaciji, a to je prije svega ona ljudska dimenzija bez koje nema ni zvanja, ni duhovnosti, ni svećenika. Stoga je prije svega potrebno da se veća pozornost u formaciji dade ljudskoj dimenziji, što je i središnja poruka i crkvenih dokumenata o formaciji.